

*Non-formal Education
Неформално образование*

ДЕТСКО-ЮНОШЕСКИТЕ БИБЛИОТЕЧНИ ОТДЕЛИ – НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ В СЯНКТА НА ИНСТИТУЦИОНАЛИЗИРАНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Люба Димитрова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Статията разглежда сведенията от шест дълбочинни интервюта с библиотечни специалисти в контекста на актуално изследване сред началните учители – опит да се потърсят по-конкретни измерения на съвместните им действия и резултатите от тях. В съчетание двете гледни точки – на специалиста библиотекар и на началния учител, разкриват спецификите на професионални въздействия и взаимоотношения, влияещи пряко върху множество аспекти на процеса на формиране на ученика читател и на личността на детето. Статията се ограничава до представяне на част от получените данни, забелязани тенденции и кратки изводи за двупосочните отношения училище – библиотека.

Keywords: young readers forming; school – library relations; librarian; elementary school teacher

Формалното образование среща все повече трудности и се изправя пред проблеми от естество, твърде различно от същността и организацията му – необходимост от допълнително финансиране, специфични проблеми на малцинствата, липсата на реална перспектива на завършващите на пазара на работна ръка и др. Политическите, икономическите, социалните и демографските процеси в локален и световен план са интензивни и се изразяват в често противоречиви, но реални и конкретни всекидневни прояви на субектите и обстоятелствата на осъществяване на образователния процес – отказ от интеграция, демотивация, агресия, ранно отпадане от образователната система и т.н.

Ниската позиция на ученето и образованието в ценностната система на съвременния българин, разрушеният авторитет на учителите, липсата на мотивация за учене, отстъпът на родителите от активна възпитателска дейност, неограничаваните източници на информация са част от проблемите, пред които се изправя формалното образование днес, без да обръщаме поглед към материалните затруднения и кадровия недостиг.

За да не се допускат случаи на превръщане на формалното образование в законово наложена формалност и за постигането на по-добри резултати, се прибегва все по-масово до методи и инструменти, характерни за алтернативните форми на обучение. Институционализираното образование подхожда към заложените цели по обиколни пътища: увеличаване на извънкласните учебни форми, засилване на работата по проекти, промяна на учебното пространство, новаторски форми на домашна работа, съвместни дейности на различни възрастови групи, използване на съвременни технологии, допълнителни консултации и клубове по интереси, интердисциплинарни курсове и др.

Сред индиректните подходи за повишаване на ефективността на образователния процес в училище е и търсенето на сътрудничество с организации и личности извън тесните граници на институционализираното образование – от областта на науката, културата, „третия сектор“: читалища, неправителствени организации, чуждестранни културно-просветни представителства, издателства, медии и др.

Детско-юношеските отдели на библиотеките, по своя замисъл, разпространение и дългогодишен опит в работата с деца и ученици, са напълно естествен съюзник на учителите. Регионалните, читалищни и училищни библиотеки съдействат за получаването на знания, формирането на умения и за цялостното израстване на личността на деца и младежи. Те са форма на разностранно обучение, без комерсиална цел, общодостъпни и с широка мрежа на представяне в цялата страна. Активното сътрудничество на училището с библиотеката сякаш не се нуждае от допълнително аргументиране, то е предпоставено, изначално заложено и утвърдено в исторически план. Няколко скорошни разговора с библиотечни специалисти, в контекста на актуално изследване сред началните учители, ни дават възможност да потърсим по-конкретни измерения на съвместните действия на библиотекари и учители.

Статията разглежда сведенията от шест дълбочинни интервюта с библиотечни и читалищни специалисти, проведени в периода 2016 – 2017 г. Разговорите са фокусирани върху ролята на библиотеките за изграждането на читателя ученик в началния етап на основната образователна степен.

Обхванати са всички видове библиотеки, обслужващи деца в начална училищна възраст – училищна, читалищна и регионална библиотека. Посетените организации се намират в столицата, в голям град – Бургас, и малък град – Видин и Поморие.

Като база за сравнение и анализ са използвани данните от научноизследователски проект „Читателската самостоятелност на учениците в начална училищна възраст според учителите им“ под ръководството на проф. д.п.н. Нели Иванова. Изследването е осъществено в същия период и включва 169 респонденти от различни населени места в страната.

В съчетание двете гледни точки – на специалиста библиотекар и на началния учител, разкриват спецификите на професионални въздействия и взаимо-

отношения, влияещи пряко върху множество аспекти на процеса на формиране на ученика читател и на личността на детето.

Настоящата статия не би могла да представи задълбочено тези взаимоотношения и още по-малко да разкрие пълноценно разнообразието от влияния и дълбоката същност на отражението им върху децата, семействата и обществото. Целта на текста е единствено да се представят част от получените данни, забелязани тенденции, кратки изводи за двупосочните отношения училище – библиотека.

При прегледа на „Правилник за дейността на Столична библиотека“ сред основните цели и дейности откриваме множество възможности за развитие на тези отношения. Библиотеката „създава мрежа от читателски клубове, арт-ателиета и уъркшопове“; „организира и провежда културни и образователни програми в сътрудничество с държавни, общински, образователни институции и НПО“; „разпространява научнопопулярни, информационни и рекламни материали, свързани с книжовното и литературното културно наследство.“ и т.н. *В рамките на това кратко изложение ще се ограничим до разглеждане само на две от възможните споделени функции на институционалното образование и неформалното учене – да моделират у малкия ученик критично отношение към четивото и естетически вкус и да мотивират учениците към четене.*

Професионалистите в сферата на образованието нямат контролна функция, но са призвани и подготвени да насочват и подготвят учениците за срещата с източниците на влияние в общуването. Преподавателят е професионално и морално отговорен да компенсира евентуални недостатъци на средата, в която детето расте, и да формира у него умения за самостоятелна изява с адекватни изразни средства.

Тези свои задължения учителите не би трябвало да изпълняват въз основа единствено на учебните програми и институционално утвърдени средства: „...самостоятелното четене на произведения съдейства за по-задълбочено и пълноценно възприемане на изучаваните в урока литературни творби и за съпоставянето на подобни преживявания и случки, възприети по самостоятелен път, чрез активизиране на образно-емоционалната памет на децата, на тяхното мислене и въображение“ (Ivanova, 2001).

Редица фактори правят наложителни общите действия на училището и библиотеката: психофизиологичните особености на децата в начална училищна възраст, увеличаващата се родителска пасивност, големият информационен поток и нарасналата интензивност на комуникацията, развитието на технологиите, отпадането на някои традиционни разбирания и правила в общуването.

Реалната работа по формирането на комуникативна компетентност у учениците, изграждането на ученика читател и моделирането на социално адекватна личност, като цяло, разчита и на специалиста библиотекар да заеме активна позиция по отношение на част от източниците, влияещи всекидневно върху малките деца.

Един „прагматичен“ подход към темата, без да засягаме необятни проблеми, като качеството на литературата за деца, критериите и компромисите в това отношение, ни кара да търсим отговор на конкретни въпроси: как се попълва фондът на библиотеката, с какви произведения се обогатява той.

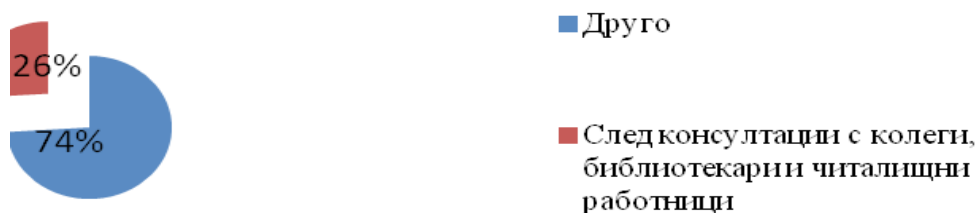
Изводите от проведените интервюта са еднозначни в това отношение – със собствени средства *библиотеките закупуват с приоритет „ученическа“ литература. В този смисъл, тяхната роля често се ограничава до снабдител, доставчик на текстове.* Тук е мястото да отбележим и проблемите, възникващи от предоставянето на четива „със съкращения“, адаптирани четива, „ученически“ издания – особено търсени, по думите на библиотекаря в читалищна библиотека „Просвета – 1888 г.“ – гр. Поморие.

Специалистът библиотекар в културния дом „Искър“ – София, потвърждава, че единствената библиотека в района, обслужваща три училища, закупува най-вече „ученическа литература“. Причината е: „Учениците са изключително активни през лятото със списъците с препоръчителна литература“.

Самостоятелността в избора на адекватно четиво от страна на учениците е задача, по която би трябвало да работи всеки начален учител. Изграждането на ученика като самостоятелен комуникатор се извършва и чрез предоставянето на „препоръчителни списъци за самостоятелно четене“.

За съжаление, на въпроса „Как създавате списъка с препоръчителна литература?“ *само 26% от учителите отговарят, че се консултират с колеги, библиотекари и читалищни работници.* Както се вижда от фигура 1 – „Процент на ангажиране на библиотечни специалисти в създаването на списък с препоръчителна литература“, ролята на библиотечните специалисти в тази дейност е съвсем ограничена, като се имат предвид обобщеността на отговора и факта, че част от учителите се допитват до работещите не в друга, а в училищната библиотека.

Как създавате списъка с препоръчителна литература?

Фигура 1. Процент на ангажиране на библиотечни специалисти в създаването на списък с препоръчителна литература

Завеждащият детския отдел към Регионалната библиотека „Пейо Яворов“ – Бургас, разкрива, че тя и специалистите са търсени за съвет при изготвянето на списъка с препоръчителна литература много рядко, при това само от тези учители, с които имат трайно установени контакти. Професионалното ѝ мнение е, че подобна съвместна дейност би била от полза, като дава за пример появата на ново заглавие на неизучавано до момента произведение и нуждата то да бъде експресно закупено. В резултат се получи забавяне и недостиг на средства за необходимия брой екземпляри: „Хубаво би било, ако знаем по-отрано, за да можем да се подготвим“.

Специалистите от Бургас имат идеята за изготвяне на библиографски списък, който да бъде разпространен сред учителите, но се оказва, че депозираните от издателствата книги пристигат с такова закъснение, което обезсмисля съставянето му.

Близкото взаимодействие с библиотеката е заложено и в урочната форма „Урок за обсъждане на самостоятелно прочетено произведение“ – част от методическия апарат на обучението по предмета „Български език и литература“. Той е един от поводите за осъществяване на контакт със специалиста библиотекар за изграждане на разнообразна и действаща целогодишно среда, подкрепяща изграждането на младия читател в неговото учебно и свободно време.

Извеждането на подходящи методи, средства и добри практики за включване на допълнителна художествена и научнопопулярна литература и периодика за деца в учебния процес би представлявало методическа подкрепа за началните учители, при това със силно мотивиращо въздействие върху малките ученици. В тази насока помощта на библиотечните специалисти може да бъде неопценима.

Фигура 2 – „Четене на литература извън учебното съдържание в рамките на урока“, обаче ни показва, че *значителна част от анкетираните начални учители не се възползват от възможността да провокират и подпомагат обсъждания на творби, които децата са прочели самостоятелно.*

На друг въпрос от проучването – „Какво включвате в списъка с препоръчителната литература?“ – всеки пети респондент отговаря: „Включвам само заглавията и авторите, които предстои да се изучават през следващата учебна година“. Немалка част от *началните учители не виждат в библиотеката възможност за активно обучение на учениците във времето извън училище – продължител на собствените им усилия.*

Превръщането на четенето в задължение чрез възлагането на конкретни заглавия отблъсква децата, смята завеждащият детския отдел на Регионална библиотека „Михалаки Георгиев“ – Видин. Специалистът предлага на децата

Фигура 2. Четенето на литература извън учебното съдържание в рамките на урока

да се дават малко на брой творби като задача за самостоятелна работа през ваканцията, след което малкият ученик да има възможността сам да избира четивото си.

Учителите са демотивирани да откликват на поканите и инициативите от страна на читалища и библиотеки поради утежнената процедура за извеждане на децата от района на училището. Посещенията в библиотеката не могат да завършат и с реално оформяне на читателски картон въпреки огромното желание на бъдещите активни посетители – необходимо е съдействието на родителите. Напредък в реализирането на съвместна дейност в последните години има, но отзивите от страна на учителите са все още слаби, твърдят библиотечните специалисти и признават, че загубата е за децата.

Мотивирането на децата и учениците за четене зависи до голяма степен от квалификацията на учителя, от неговата инициативност и находчивост, твърди началникът на детско-юношеския отдел на Столичната библиотека. Тя изтъква и ролята на един трудно измерим фактор – „харизмата на учителя по литература“.

Извън запазването на субективните отношения, които в момента са основна движеща сила в съвместната работа на учители и библиотечни специалисти, е необходимо разработването на цялостен модел на поведение на организациите, който да оптимизира общата им работа чрез споделяне на информация. В перспектива това може да промени нагласата на учениците към познавателния процес.

При създадена ползотворна атмосфера и дълготрайно, целенасочено сътрудничество можем да се надяваме на формирането на поколения, при които четенето да се възпита като ценност, а в зряла възраст да се превърне в нужда,

източник на идеи, основа за емоционално и интелектуално израстване и личностно усъвършенстване.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

Ivanova, N. (2001) *Urokat po literature v nachalното uchilishte*. Sofia: Gea – Libris [Иванова, Н. (2001). *Урокът по литература в началното училище*. София: Гея – Либрис].

LIBRARY DEPARTMENTS OF CHILDREN AND JUVENILE LITERATURE – NON-FORMAL LEARNING IN THE SHADOW OF THE OFFICIAL EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract. The article presents the information obtained by interviewing six library specialists in correlation to a current research among primary school teachers. It represents an attempt to specify and measure some aspects of the communication and cooperation processes between representatives of the official educational system and of the libraries which are also knowledge providing organizations. The intersection points reveal the specific professional influences and relations, which impact the formation process of the young readers and the child character as a whole. The text represents just a part of the received data and some of the current tendencies. Initial conclusions: primary school teachers do not recognize library activities as a possible continuation of the educational process and young readers development; financial problems and lack of cooperation between librarians and teachers result in providing pupils with syllabus literature in most cases, thus belittling the library role and reducing its functions to just a provision of texts.

✉ **Ms. Lyuba Dimitrova, PhD student**

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: l.v.dimitrova@abv.bg